

Beszélgetés Nádas Péterrel – részlet

Megjelent a Magyar Narancs 2004. december 16-ai számában: „Etnikai alapon demokráciát csinálni nem lehet” címmel

Mihancsik Zsófia: – Amikor ilyen nagy felzúdulást okozó események történnek egy országban, amilyen az utóbbi időben a népszavazás volt, akkor az ember mindig megpróbál fogalmi kapaszkodókat keresni, amelyek szerint elrendezheti a világot, mert ha csak a politikusi állításokra hagyatkozna, teljesen elkeveredne. Maga szerint mi az, aminek tanúi voltunk most, hol vannak ennek a gyökerei, miért lehet még mindig a nemzetfogalommal embereket manipulálni, és mitől függ, hogy a nemzeti szólam meddig lesz ennyire hatékony?

Nádas Péter: – Az ösztöneim azt diktálnák, hogy kerüljük ki ezt az egész kérdéskört. Nem mintha tartanék tőle, hanem azért, mert magát a problémát nem látom értelmesnek definiálni. Meg lehet persze magyarázni történeti szempontból is, fogalmilag is azt, ami történt, de nem látom értelmét. Az utóbbi fél évben öt európai fővárosban voltam. Ezekből a fővárosokból nézve, beleértve Pozsonyt és Ljubljanát, teljesen másként néz ki ez az egész. Azt a részletekbe menő történelmi vitát, amelyet ma Magyarországon folytatnak erről a kérdéstről, nem tartják aktuálisnak. A második világháború utáni európai történelem ezt a vitát nem tartja aktuálisnak. Trianon egy kastély, amelyről nagyon keveset tudnak, kivéve a franciákat. Nem foglalkoznak vele, mint ahogy azzal sem, hogy a magyarok a trianoni kastélyba vannak bezárva. A második világháború óta, éppen a háború tapasztalatai alapján, az európai nemzetek úgy próbálják megőrizni a békét, és nem belemenni konfliktusokba és háborúba, hogy a választási elv, és nem az etnikai elv alapján állnak. Ez vízválasztó, nem lehet átlépni. Egyetlen nagy átlépési kísérlet volt Európában a második világháború óta, Szerbiában, a balkáni háborúban. A szerbeket tíz éven át hagyták dűlni, de hát maguk az európai választópolgárok nem járulhattak hozzá ahhoz, ami Szerbiában történt, mert szemben állt a demokrácia alapelveivel. Etnikai alapon demokráciát csinálni nem lehet. Úgyhogy kénytelenek voltak bombázni. És nem tudom, miért kellene az európai történelemnek ezt a vonulatát vagy cselekményszálát továbbvinni.

– Például azért, mert sokan nem értik, nem tudják, miért ne lehetne etnikai alapon demokráciát csinálni.

– Ezt már Magyarország is többször kipróbálta, és nem sikerült neki. A történelem szerint ez a két fogalom kizárja egymást. Ebbe a kísérletbe ma nem szívesen mennek bele az európai államok. Lehet, hogy a világ erre tart, vannak ilyen jelek. Arra is vannak jelek, hogy nem minden európai hatalomnak kedvező az európai integráció. Az integrációnak nemcsak Európán kívüli ellenfelei vannak. A népszavazás kérdései nálunk olyan ügyetlenül voltak feltéve, hogy az emberben felmerül a gyanú, nem szándékos kísérlet volt-e ez az integrációs folyamat megbontására, egy nagyon jelentéktelen ponton, mert hozzá kell tenni, hogy a nagy európai fővárosok szempontjából Magyarország nem jelentős hely. Ezt a magyaroknak éppúgy tudomásul kell venniük, ahogy a dánok vagy a finnek tudomásul vették. Tehát nincs magyar primátus, nincs extra szerepvállalás, nincs küldetése a magyarságnak. A magyar nép egy a többi közt. És a modern Európában az alapelv a kooperáció és a szolidaritás, nem a konfrontáció és az egoizmus. Kész. A definíciós kísérletek itt véget érnek.

– Csak ehhez tiszta fogalmak is kellenének, és a fogalmaink a népszavazási kampányban ismét zavarosabbak lettek. A magyar jobboldalnak például a szolidaritás volt az egyik kulcsszava. Szolidárisnak kell lennünk a határon túli magyar testvéreinkkel, ezért adnunk kell nekik abból, amivel csak mi rendelkezünk.

– A szolidaritást nem etnikai, hanem választási alapon kell megvalósítani. Minden választópolgárnak vannak egyéni kötelezettségei saját államával szemben, és az államnak vannak kötelezettségei a nemzettel szemben, amely ez esetben valóban túlnyúlik az ország határain. De a kötelezettségek meghatározása nem állhat etnikai alapon, mert abban a

pillanatban elkezd sérteni más etnikumokat. Az európai politikában az az alapelv, hogy kell keresnünk olyan fogalmat vagy olyan közös többszöröst, megegyezési pontot, amely túl van etnikain. Ilyen pont a megegyezés, a kompromisszum, az állandó tárgyalás, a beszédhelyzetben való maradás. Mindent meg kell tennem azért, hogy mindenkivel minden pillanatban beszédhelyzetben maradhassak, mert a bajok akkor kezdődnek, amikor lemondok a beszédhelyzetről, amikor a másikat már nem veszem komolyan.

– *Magyarán a közös ügyek intézésére megválasztott politikusainknak olyan emberekkel, embercsoportokkal, országokkal is szóba kell állniuk, amelyekkel én magánemberként, mindenféle erkölcsi fenntartásaim miatt, nem tenném.*

– Természetesen. A politikusnak állandó párbeszédben kell maradnia. Vannak pillanatok, amikor bizonyos emberekkel vagy csoportokkal soha többet – vagy egy ideig – nem beszélhet, mert akkor saját erkölcsi hitelét veszítené el. A politikának is szüksége van rá, hogy erkölcsi hitele legyen: nem tudnánk működtetni a választási elvet, nem tudnánk erre vagy arra a politikusra szavazni, ha nem mutatná meg, hol vannak a tárgyalókészsége határai. De semmiképp sem ott vannak, ahol a saját személyes viszonyaimban. Nem lehetnek ott, mert a politikus nem egy embert képvisel, és nem hierarchikusan képviseli az embereket, tehát nem szakmájuk, társadalmi állásuk vagy vallásuk szerint. Sokféle embert képvisel. De nem azért marad tárgyalási helyzetben olyan partnerekkel, akikkel én nem állnék szóba, mert nincsenek erkölcsi elvei, hanem éppen azért, mert nem akar kirekesztő erkölcsi alapokra helyezkedni. Ez megint csak hozzátartozik az európai politikához és politikai gondolkodáshoz a második világháború óta. Javier Solana vagy a lengyel államelnök elmegy Ukrajnába, hogy tárgyalóasztalhoz ültesse azokat, akik éppen arra készülődnek, hogy egymásnak essenek. Ugyanezen az alapon hozták össze Arafatot és Rabint. És ezzel nem feladják az erkölcsi elveiket, hanem éppen a saját erkölcsi elveik védelmében próbálnak meg másik alapra helyezni egy ellentétet, és a realitás szintjére hozni. A realitás szintje nagyon fontos szint, noha nekünk, magyaroknak, tizenöt éve nagy problémát okoz. Ugyanis a történelmi hagyományaink különböző felmentő ítéleteket adtak nekünk ahhoz, hogy ne kelljen tudomásul vennünk a realitásokat. Ezért lett csökkent ez a képességünk.

– *Nem volna törvényszerű, hogy ezeket az önfelmentő magyarázatokat mind a mai napig használjuk.*

– Hogyne lenne törvényszerű! Mi mást használna az ember, önálló gondolkodás híján, ha nem azt, amit a szüleitől meg a környezetétől elsajátított? Nagyon kevés ember van a világon, aki azon túl is gondol valamit, amit olvasott vagy amit a rádióban hall nap mint nap. A köznapi beszélgetés sémák cseréjéből áll, ami nagyon megnyugtató, és jó is, mert így nem lepjük meg egymás illetlenül, csak jelezzük, hogy körülbelül mit gondolunk vagy hol vannak a határaink, amelyeket nem lehet átlépni. Ez is egyfajta realitás, és ennek az akceptálásában a magyarok eléggé jók. Az viszont a realitásérzékük nagy problémája, hogy nehezen ismerik föl, mi van a magyar határokon kívül, és hogy az milyen hatással van rájuk, arra, hogy mit igényelhetnek magunknak a világban.

– *Ezzel nem így vannak a többiek is, mondjuk a lengyelek?*

– A nagy népek máshogy vannak vele. Önmagunkat a hozzánk hasonló nagyságrendű vagy a nálunk kisebb európai népekkel lehet összevetni, amelyek pontosan tudják, hogy a szomszédjuk mit akar és mit csinál, hiszen az életük abból áll, hogy kompromisszumokat és egyezményeket kell kötniük, amelyeket aztán be is tartanak. Mert amikor nem tartották be, több száz éves konfliktusokba keveredtek, s ezt az európai népek nem akarják többé. Hogy példával éljek: a hollandoknak vagy a dánoknak két dologra kell nagyon vigyázniuk. Egyrészt figyelniük kell arra, hogy a németek hol tartanak és mit akarnak, másrészt arra, hogy a németek ne nyeljék le őket. Nem azért, mert a németek gonoszok, hanem azért, mert a nagyságrendek mások. És ebben a dánoknak a skandinávok türelme, nyugalma és állhatatossága segít, a hollandoknak meg a koloniális tapasztalatuk, amelyben sokkal jobbak,

mint a németek. Nagyon érdekes ez nyelvi szempontból is: két olyan nyelvről van szó, amely minden további nélkül használhatná a németet, annyira közel áll hozzá. Ha én a német tudásom alapján két nap után tudok holland újságot olvasni, akkor nekik ez miért volna probléma? Mégsem beszél senki németül. Angolul beszélnek, mert tudják, hogy ha a németet használnák, a németek megennék őket reggelire. Eltűnne az a különbség, amely évszázadokon át Hollandiát tette, a városiasságnak sokkal magasabb szintjén, mint amilyen szinten Németország valaha is állt, persze a Hanza-városok kivételével. Ez játék, küzdelem, egy nagy játszma, de a realitás szintjén megvannak a lehetőségei, a feltételei, így egyezmények útján, kooperációval és a szolidaritás elvének alapján nyugodtan megcsinálható. Nem kell hozzá háború és ellenségeskedés.

– *És mi miért nem értjük azt, amit a hollandok meg a dánok igen, hogy az is fontos, ami a határainkon kívül van?*

– A történelmi okokat fel lehetne mondani, de én unom őket, mert akkor jön a siralomház és a sérelmi politika, ami engem is nagyon sokáig meghatározott és érintett, de tizenöt éve nem érint, mert azóta a magyar társadalomnak nem a fejlődését, hanem a leépülését érzem. Éppen amiatt, mert állandóan sérelmekbe vonul. Magyarországnak ez alatt a tizenöt év alatt nem sikerült az európai modernizációs hullámokhoz csatlakoznia. Ez egyébként is nagyon nehéz feladat lett volna, de olyan mérhetetlenül beleásta magát a saját kis helyi háborújába – amelynek, mondom, a határokon kívül semmiféle jelentősége és értelme sincs –, hogy erre már nem maradt figyelme. Márpedig egy globalizált világban tilos olyasmit csinálni, ami a határon kívül nem értelmezhető. Érthetőnek érthető, sokkal jobban átlátható Brüsszelből vagy Hágából, mint Magyarországról. Egy hágai újságíró sokkal egyszerűbb formulákra bontotta nekem két perc alatt azt, amit én nehézkesen és hosszan mondtam, mert ő átlátja, én nem. Kicsit absztrahálni kéne, kilépni a saját szempontrendszerből és egy másik szempontrendszer szerint megnézni a dolgot.

– *Ezt is meg kell tanulni.*

– Ez a tanulási folyamat zajlik, nálunk lassabban és nehézkesebben, mint Szlovákiában és Szlovéniában. Csehországban hasonló nehézségek vannak, holott a polgári fejlődés ott magasabb szinten áll. Ők valószínűleg a kispolgáriságon buktak meg, és mi is azon bukunk meg, mert a társadalmunk masszívan kispolgári társadalom, és egy kispolgári társadalom a saját egoizmusán kívül semmit sem ismer. Megrögzöten és masszívan egoista, és önmagán kívül másról nem is akar tudni. Csakhogy minél inkább nem akarja tudni, hogy milyen feltételek közt él, annál nehezebben tud a világban létezni és érvényesülni.

– *Lett volna-e Magyarországon 1989 után olyan társadalmi réteg, amelyet az európaiságra nyitott és a globalizált világot is tudomásul vevő konzervativizmus irányába lehetett volna elmozdítani?*

– Nem. Nincs ilyen tömeg. A magyar társadalom fejlődése nem engedte meg, hogy létrejöjjön. Az utolsó konzervatív erő Magyarországon Bethlen István volt. Magyarországon nincsenek konzervatívok. Vannak úgynevezett értékonzervatív emberek, akik a konzervatív értékekben bíznak, és konzerválhatónak gondolják őket a modernitás vagy a modernizmus ellenében is. De hát ezek ellenében nem lehet dolgozni, mert ők a hatalmasabbak. Tehát úgy kell konzerválni, megőrizni bizonyos értékeket, hogy a modernitás körülményei között is életképesek legyenek. Az öreg Európának egyébként, szemben Amerikával, épp az az előnye, hogy ez három nagy modernizációs hullámban is sikerült neki: nem vesztette el a történelmi auráját, és őrzi azokat a történelmi értékeket, amelyeket felhalmozott. Ezek jobbára művészeti, kulturális értékek, amelyek az európai történelem szörnyűségei ellenében jöttek létre, és ezt hangsúlyozni kell, mert a másik irreális elképzelés az, hogy Európa egy idea volna. Nem az. Európa egy szörnyű realitás, amelynek vannak óriási művészeti, tudományos, kulturális értékei, amelyekből persze bármelyik nap szörnyek szülehetnek.

– *Miért szörnyű Európa?*

– Ha és amennyiben az antropológia szempontjából azt mondjuk, hogy az ember tulajdonképpen békés lény, aki addig, amíg a közvetlen környezetét vagy a családját nem veszélyeztetik, nem válik támadóvá – Esterházy Péter azt mondta egyszer, hogy az ember „végső soron” jó –, tehát ha megmaradunk ennél, hogy végső soron jó, akkor ahhoz az örök emberi igényhez képest, hogy békésen élhessen, háborúk ne veszélyeztessék és a szomszédja ne szúrja hátba, Európa története a szörnyűségek és borzalmak története, amelyeket vagy önmaga ellen követett el, értsd a szomszédja vagy a hozzá legközelebb eső nép ellen, vagy kihelyezte a gyarmatokra, ahol rabolhatott, pusztíthatott és melleleg nagy mennyiségű tudást és ismeretanyagot is összegyűjtött.

– *Akkor ez a „végső soron” elég beláthatatlan távolságra van, mert az európai történelem tanúsága szerint az ember könnyen érzi úgy, hogy a szomszédai veszélyeztetik őt meg a családját. Legalábbis ha ennyire összezárva és ennyire elkülönült „nagycsaládokban” él, mint Európában.*

– Igen, de a második világháború óta az európai politikának az a pozitív törekvése, hogy ne kerüljön ilyen konfliktushelyzetbe, és ennek a törekvésnek az alapelve és alapgesztusa az, hogy mindazokkal, akikkel eddig konfliktushelyzetben voltam, kooperálok, a kooperációs munkának minden fázisát és eljárását koordinálok, és mindent tisztává és átláthatóvá teszek. Ezért az európai építészetben minden nyitott, átlátható, minden üvegből van, be lehet látni a lakásokba és a házakba, olykor még a függönyöket sem húzzák be. Hollandiában tradicionálisan nem húzzák be. Franciaországban mindent becsuknak, a zsalugátereket egy életen át nem nyitják ki, de ha középületet építenek, ott is világosságra és átláthatóságra törekszenek, mert otthon bezárkóznak ugyan, de a köztől elvárják, hogy nyitott, átlátható és átjárható legyen. Ezt a „forradalmat” mi nem ismerjük, mert nálunk, a diktatúra körülményei közt, 1968 teljesen másról szólt, de ezt a hosszú menetelést az intézményeken át, az intézmények hierarchikus rendjének a szétrobbantását nekünk is el kell végeznünk. Néha azt gondolom, hogy a Parlament az európai politikára alkalmatlan épület, és a képviselők önmagukat csalják meg, amikor azt gondolják, hogy ebben a házban dolgozni lehet. Nem erre az országra, nem ezekre az államhatárookra van méretezve. Meg kéne hagyni múzeumnak, és egy kicsi, nagyon szerény üvegalitkába kéne elmenni ülésezni, amelybe az utcáról is be lehetne látni.